

1. FORSKERNE

Når man kan finde to ...

"Naar man kan finde to, kan man sikkert ogsaa finde flere", betroede museumsdirektøren journalisten. "Det er min Overbevisning, at der findes flere". Hans tanker cirklede igen om de gådefulde ringborge. Året var 1949, men Poul Nørlund følte langt fra, at han var færdig med at udforske den sprække, der havde åbnet sig i vikingetidens historie, da han i 1934 begyndte udgravningerne på Trelleborg ved Slagelse.

I 1945 havde Nationalmuseets forskere fundet rester af endnu en ringborg på Aggersborg ved Limfjorden. Som Nørlund så på sagen, så var det måske kun begyndelsen. "Alt tyder f. Eks. paa, at der findes et andet Trelleborg ved Fyrkat Mølle inde bag ved Mariager Fjord", forklarede han. "Paa et dyrket Areal er fundet en Ringvold, der minder slaaende om Trelleborg".

Indtil nu kendte han kun denne ringborg fra en tegning, som var dukket op i museets dybe arkiver. Alligevel talte han det blandt Nationalmuseets vigtigste forskningsopgaver. Hvis dette virkelig var en ny borg som Trelleborg, kunne det måske give løsningen på et spørgsmål, som var begyndt at rokke ved hele den historie, Nørlund havde skabt om ringborgene.

Det vil sige, hvis ellers bare man havde haft midlerne til at udgrave stedet. "Men paa Grund af de store Jordmasser er det meget bekosteligt at undersøge Voldsteder. Vi mangler 100,000 Kr. til at udgrave den formodede Vikingeborg". Der var ingen grund til at tro, at et avisinterview skulle ændre på den sag.

Få dage senere modtog Nørlund imidlertid et uventet brev. "Hobro museum har med glæde læst Deres udtalelse til bladet 'København', angaaende det formentlige 'Trelleborg' ved Fyrkat mølle ved Hobro. Bestyrelsen tillader sig derfor at rette følgende opfordring til Dem ..."

Ringborge

Fyrkat er i dag et sagnomspundet navn i arkæologien. Det er den bedst undersøgte af de fem store ringborge fra vikingetiden, som i dag kendes i Danmark, og som siden 2023 har været UNESCO Verdenskulturarv, steder, der har enestående betydning i menneskehedens fælles historie (fig. 1.1).

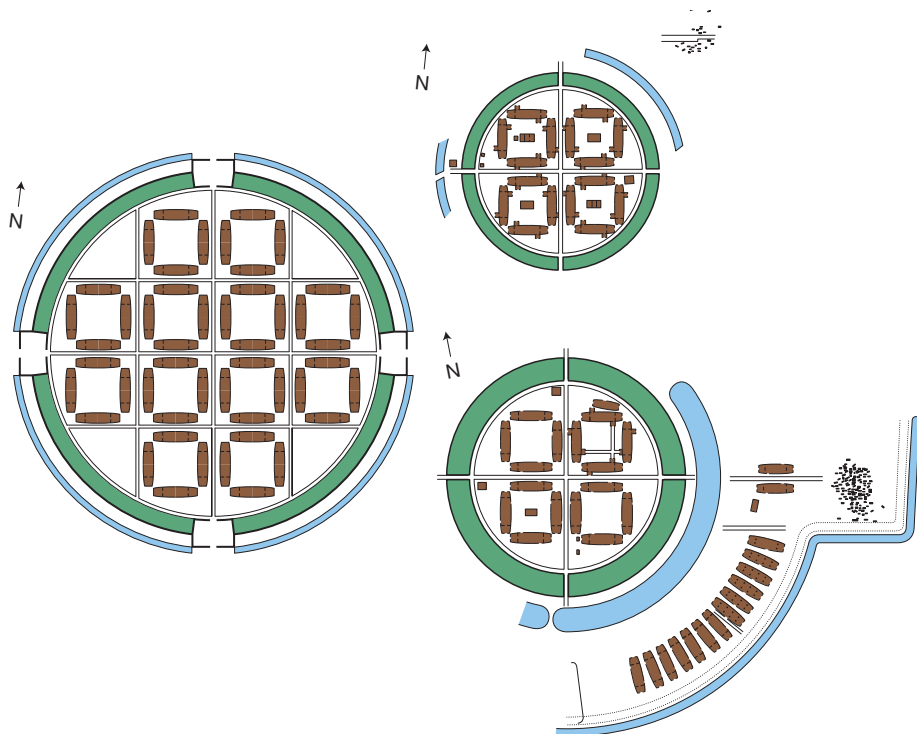

Fig. 1.1 Plan over de geometriske ringborge fra vikingetiden: Aggersborg (tv), Fyrkat (øverst th.) og Trelleborg (nederst th.). Fra borgene Nonnebakken og Borgring kender man kun brudstykker af planen. Det samme gælder anlægget Borgeby i Vestskåne, der sandsynligvis er opført samtidig med borgene i Danmark, men indtil nu kun er meget begrænset undersøgt. En syvende ringborg, hvis spor er fundet i byen Trelleborg i Sydskåne, har en noget anderledes plan og måske en anden historie.

Opdagelsen af den første af disse borge, Trelleborg, var en sensation, ikke blot på grund af byggeriets imponerende størrelse, men fordi hele borganlægget, fra den præcist cirkelformede vold til de fire porte og de kvadratisk arrangerede karreer af store træhaller, var sat med geometrisk præcision og en disciplin, der virkede fremmed for alt, hvad man havde forestillet sig om vikingetiden. Hvad var meningen med denne borg? Og hvordan kunne de nordboer, som man havde anset for barbariske krigere, have organiseret sådan et byggeri?

Med fundet af Aggersborg blev det klart, at det mærkelige anlæg ikke var et enestående bygningsværk: Her fandt man igen nøjagtig det samme geometrisk udlagte arrangement med en cirkelformet vold, fire porte og et retvinklet system af gader og haller, denne gang blot endnu større end Trelleborg. Men Aggersborg var vanskelig at udgrave: Der havde ligget en landsby, hvor borgen senere blev anlagt, og sporene af ringborgen var mange steder svære at følge i det virvar af spor, der lå tilbage.

Det var udgravningen af Fyrkat i 1950-1963, der fik mange af brikkerne til at falde på plads. Her fandt man en ringborg, der næsten ikke var forstyrret, så både dens bygninger og fund lettere kunne spores. Udgravningen blev gennemført med stor omhu over mere end ti år. Det løste ikke alle gåder, men det gav langt bedre mulighed for at rekonstruere, hvad der var foregået (fig. 1.2).

Da Fyrkat blev opdaget, var ringborgene allerede en berømt fortidsgåde. De havde afsløret en historie om vikingetiden, der handlede om noget andet end eventyrlystne søkrigere. Vi ved i dag, at alle ringborgene blev bygget som et samlet initiativ over hele det daværende Danmark. Det skete over en kort årrække i 900-tallet, mens Harald Blåtand var konge. De cirkelformede volde af jord og træ og deres mange træhuse var kun i brug i en kort årrække, i en situation, som vi endnu ikke fuldt forstår.

Fig. 1.2 Fyrkat set fra luften. Borgen er restaureret som et af Danmarks flotteste arkæologiske monumenter. Siden er andre ringborge blevet opdaget. Men det er stadig Fyrkat, som har det sidste ord i mange spørgsmål om disse monumenter og deres tid.

Fyrkat er en lysning i den skov af spørgsmål, ringborgene stiller. Skal man vælge én borg som eksempel på familien af ringborge, bliver det ofte Fyrkat. Men Fyrkat er også et sted med sin egen historie – en historie, som let bliver overset i det gruppebillede, ringborgene inviterer til.

På sporet

Der var ingen grænser for opfindsomheden i det brev, der i december 1949 landede på Poul Nørlunds bord:

Kan det ikke lade sig gøre, at et udgravningsarbejde eller undersøgelsesarbejde af denne art kan komme ind under beskæftigelsesforanstaltningerne? ... det vil sikkert støtte en ansøgning om penge saafremt Hobro ogsaa var med i de ansøgninger der nu indsendes. Det kan oplyses, at vor museumsleder siden 1925 gentagne gange har foretaget undersøgelsesgravninger ved voldstedet. Bestyrelsen vedlægger en anbefaling fra Hobro byraad.

Brevet var sendt fra bestyrelsesformanden for Hobro Museum, den historieinteresserede læge Anders Jensen. Det gjorde indtryk på museumsdirektøren: I de fem år, Nationalmuseet nu havde gravet på Aggersborg, var det store projekt ofte blevet mødt af skepsis og vantro på egnen. I Hobro var der i stedet lokale kræfter, som brændte for sagen.

For Nørlund skyldtes interessen for Fyrkat et påtrængende spørgsmål, der var dukket op i hans forskning. Nørlund mente, at borgene var opført som et samlet projekt, og at Svend Tveskæg (konge ca. 987-1014) havde brugt dem til at uddanne krigere til sine englandstogter. Men hans museumskollega, C.G. Schultz, der ledede arbejdet på Aggersborg, havde en anden opfattelse. For nylig havde Schultz i en artikel ladet forstå, at Aggersborg efter hans mening først blev bygget trekvart århundrede senere end Trelleborg, under Knud den Hellige (konge 1080-1086). Nørlund var overbevist om, at Schultz tog fejl. Kunne man finde en borg til, ville det måske afgøre sagen.

For museumsforeningen i Hobro var sagen mere lige til. Tænk, om der virkelig lå et jysk modstykke til det berømte Trelleborg i udkanten af deres by. Det ville sætte Hobro på danmarkskortet og lokke turister til egnen. Kunne man tilmed få statslige tilskud til et beskæftigelsesarbejde, kunne byrådet kun være begejstret.

Nørlund var fristet. "Som De vil forstaa, er jeg stærkt interesseret i stedet og ser meget gerne en undersøgelse foretaget", svarede han. Men han vidste, at det var klogt at prøve sig frem, inden man søsatte et storstilet projekt. En prøveudgravning kunne afsløre, hvad der var at vente under jorden. Måske kunne den også vise, hvor langt den lokale entusiasme kunne bære.

Han besluttede at byde ind til et sammenskud: "den økonomiske side af sagen ... ville blive stærkt lettet, dersom man fra lokal side kunne stille f.eks. 6 arbejdere til raadighed i en halv snes dage". En handel var noget, man forstod i Hobro. "Jeg har talt med museumslederen", lød svaret blot to dage senere fra doktor Jensen, "og vi indleder nu forhandlinger med kommunen". Efter nogen tid kom tilsagnet: Hobro var klar.

Så skulle man blot finde ledige hænder på Nationalmuseet. Nørlunds tanker faldt på en ung museumsinspektør, Tage E. Christiansen, som havde gravet med ham på Trelleborg. Han vidste, præcis hvad han skulle lede efter, og han skulle nok finde sig til rette med de ivrige museumsfolk i Hobro.

Det var derfor Christiansen, som i oktober 1950 ankom til Hobro for at lede den udgravning, som allerede havde spændt de lokale forventninger til bristepunktet. Med i felten var også Hobro Museums leder, arkitekten Z.K. Zachariassen, som mange år tidligere havde gravet på voldstedet i håb om at finde spor af en borg fra middelalderen. Han havde søgt efter murrester og sten, men fandt intet. Som arkitekt fik han nu til opgave at måle udgravningen op.

Arbejdet begyndte den 16. oktober, hvor man tog fat på at grave en lang søgegrøft tværs over borgpladsen. Resultatet kom så prompte, at man skulle tro, det var bestilt. Allerede samme dag kunne aviserne fortælle, at der var fundet sikre spor af træ ved voldens inderside. Aftryk af stolper stod sorte af sod i undergrundens lyse ler. Nationalmuseets mand erklærede, at han ikke længere var i tvivl om, at man havde fundet resterne af en vikingeborg.

Stemningen var mere forsigtig, da man sidst på ugen skulle vise resultaterne frem for Hobro byråd og repræsentanter for museumsforeningen og turistforeningen. Der var fundet rester af et ildsted og af træ i voldens yderside. Men huse havde man ikke set noget til, og der var næsten ingen genstande fra vikingetiden. "Jeg er ked af, at jeg ikke kan præsentere Dem for et vikingsværd eller noget andet fint", beklagede Christiansen. Han var ikke en mand, der oversolgte en sag. Måske var borgen simpelt hen brændt, før den var bygget færdig, foreslog han.

På Vestsjælland, hvor Trelleborg var indviet blot fire år tidligere, havde man fulgt slagets gang opmærksomt. Nu konstaterede man lettet, at udgravningen ved Hobro var lukket og slukket. "I Slagelse behøver man heller ikke at frygte for nogen konkurrent fra denne kant", triumferede *Sorø Amtstidende*. Det blev en slutreplik af den slags, man siden fortryder.

Over vinteren arbejdede Christiansen støt videre. I marts var han i Hobro for at få alt på plads for den store udgravning, som han skulle lede. Der gik ansøgning afsted til Arbejds- og Socialministeriet, og i juni kom der tilsagn om midler til beskæftigelsesarbejde tilbage. Da tiden kom, var det dog pludselig en anden, der skulle stå i spidsen: "det bliver Arkitekt Schultz, der kommer til at forestaa Arbejdet" på grund af "Erfaringerne fra Aggersborg", forklarede det.

Der var måske også en anden grund til rokadens. I maj var Poul Nørlund død af pludseligt forværret sygdom. Nationalmuseets nye leder, Johannes Brøndsted, havde ikke brug for to konkurrerende ringborgsprojekter, især ikke når det ene var ledet af den essige Schultz. Christiansen måtte vige.

Den 1. september satte tolv anviste arbejdsmænd i gang. De skulle dække pløjemulden af, så arkæologerne senere kunne undersøge de spor, der stod tilbage i undergrunden. Undervejs blev al jord, som blev gravet op, sigtet igennem et trådnæt for at finde genstande. Arbejdet fortsatte langt ud på vinteren, indtil en fjerdedel af borgpladsen stod afdækket.